

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук,
старшого наукового співробітника Величко Нелі Олександрівни
на дисертаційне дослідження Сікораки Ліни Анатоліївни
**«Формування економічної компетентності майбутніх
кваліфікованих робітників машинобудівного профілю»**,
подане на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність дисертаційного дослідження

Актуальність теми наукового дослідження зумовлена професійними, економічними і соціальними чинниками. Так темпи соціальних трансформацій, зміни в змісті й формах професійної діяльності потребують від кваліфікованих робітників економічної свідомості й мобільності, що передбачає розуміння певних економічних складових виробничих процесів та швидке реагування на зміни в ринковій економіці. Хоча в Україні накопичений певний позитивний досвід формування економічної компетентності серед молоді, наразі суспільству потрібні мобільні висококваліфіковані робітники, які не тільки володіють сучасними технологіями своєї спеціальності, розуміють сутність професійних та економічних проблем на основі отриманих знань, а й уміють ефективно вирішувати їх практично. Враховуючи стан, у якому перебуває система професійної освіти в цілому, було б парадоксально не говорити про важливість економічної компоненти в майбутній професійній діяльності кваліфікованих робітників, а саме машинобудівного профілю.

Тому авторка дисертації, Сікорака Ліна Анатоліївна, доводить, що беззаперечні вимоги сучасного ринку праці є своєрідними індикаторами, що дають поштовх до формування економічної компетентності кваліфікованих робітників. Важливим є те, що економічна компетентність розглядається дисертантом не тільки, як базисна інтегральна характеристика особистісних якостей кваліфікованих робітників, а як динамічна комбінація набутих і засвоєних економічних знань, умінь, навичок, якостей та цінностей, котрі особистість здатна успішно реалізувати в процесі виробничо-господарської, професійної діяльності, при цьому раціонально використовуючи виробничі ресурси та технології.

Посилюють актуальність дисертаційного дослідження визначені Ліною Анатоліївною суперечності (с.22), зокрема між зростаючими потребами підприємств машинобудівного профілю у кваліфікованих кадрах, здатних

приймати економічно виважені, свідомі рішення, і недостатнім рівнем сформованості їх економічної компетентності; між необхідністю формування економічної компетентності в умовах інформаційного суспільства і недостатньою забезпеченістю педагогічних умов у процесі їхньої професійної підготовки; між потребою у вдосконаленні підготовки учнів за оновленими стандартами з низкою економічних питань та недостатньою розробленістю педагогічних технологій формування економічної компетентності в закладах професійної (професійно-технічної) освіти (далі ЗП(ПТ)О); між потребою формування економічної компетентності та недостатньою розробленістю засобів і методик, які б цьому сприяли. Такий стан зумовлює необхідність забезпечення у ЗП(ПТ)О педагогічних умов для формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю. Зважаючи на вищевикладене, дослідження Сікораки Ліни Анатоліївни «Формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю» є актуальним і своєчасним.

Зв'язок із планами відповідних галузей науки

Важливість виконаного дисертаційного дослідження підтверджується зв'язком із науковими темами затвердженими в плані науково-дослідних робіт Інституту професійної-технічної освіти НАПН України: «Науково-методичні засади професійної підготовки кваліфікованих робітників» (РК № 23 0109U001188), «Вдосконалення особистісно-розвивальних технологій у професійно-технічній освіті» (РК № 0113U003045); відповідно до плану науково-дослідних робіт Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського в межах теми «Теоретичні та методичні основи впровадження нових інформаційних технологій у навчально-виховному процесі» (РК № 0100U005521). Тема дисертації затверджена вченою радою Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського (протокол № 10 від 27.01.2016 р.) і узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 5 від 24.09.2019 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз тексту дисертації, автореферату та змісту публікацій Ліни Анатоліївни дають змогу дійти висновку про наукову обґрунтованість і достовірність представлених результатів.

Грунтовне вивчення джерельної бази, проведене дисертантом, дало змогу переконливо висвітлити аксіологічний, системний, психолого-педагогічний аспекти досліджуваної проблеми. Такий системний аналіз наукових джерел став підґрунтям для методичних засад дослідження; надав можливість уточнити базові поняття, їх взаємозв'язки та взаємозумовленість; розкрив сутність економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю.

Наукові положення, висновки й рекомендації отримано за допомогою таких теоретичних й емпіричних методів: теоретичного (аналіз, синтез, моделювання, систематизація й узагальнення), емпіричного (спостереження, опитування, тестування, анкетування, бесіди, експертне оцінювання, педагогічний експеримент), математичної статистики (розрахунок статистичних показників, шкалювання, ранжування, критерій Пірсона, коефіцієнт конкордації Кенделла). Позитивним аспектом є поєднання авторкою кількісного та якісного аналізу одержаних результатів, ґрунтовне опрацювання експериментальних даних за допомогою методів математичної статистики.

Достовірність наукових положень і висновків дисертанта підтверджується впровадженням положень дисертаційної роботи у навчально-виховний процес: ДНЗ «Вище професійне училище № 11 м. Вінниці», ДПНЗ «Вінницьке міжрегіональне вище професійне училище», Комунальна соціально-реабілітаційна установа «Житомирське вище професійне училище-інтернат» Житомирської обласної ради, ДПТНЗ «Вище професійне училище м. Житомира» (з 2019 року у складі Житомирського професійного політехнічного ліцею), ДПТНЗ «Херсонський професійний ліцей зв'язку та поліграфії», Вище професійне училище № 21 м. Миколаєва, у яких здійснюється підготовка здобувачів освіти за професією 7241 «Електромеханік з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин» 3 розряду. Відповідно в експерименті взяли участь 441 особа.

Рівень апробації результатів дослідження є належним і підтверджується участю Ліни Анатоліївни у науково-практичних конференціях міжнародного та всеукраїнського рівнів.

Дисертація написана на належному науковому рівні. Авторка володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Науковий апарат дисертації досить обґрунтований, системний і послідовний. Дисертантом слушно визначено, що об'єктом дослідження є професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників, а предметом - педагогічні умови формування

економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю у ЗП(ПТ)О (на прикладі професії 7241 «Електромеханік з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин» 3 розряду). Позитивне враження справляє оформлення роботи, досить повно висвітлюються суттєві аспекти, основні положення та висновки.

Наукова новизна одержаних результатів

Аналіз отриманих Сікоракою Ліною Анатоліївною результатів свідчить про те, що мета дослідження в основному досягнута, а поставлені в роботі завдання вирішені достатньо повно.

Найбільш суттєвими науковими результатами даного дисертаційного дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю (формування в майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю стійкої мотивації до опанування економічних знань, умінь та навичок; використання сучасних електронних засобів навчання для формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю; використання міжпредметних зв'язків для формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю у процесі професійної підготовки). Суттєвим результатом є удосконалення діагностичного інструментарію дослідження сформованості економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю за такими критеріями: мотиваційно-ціннісним, когнітивним, діяльнісним, рефлексивним. Також, безумовно логічним є уточнення авторкою змісту поняття «економічна компетентність майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю». Дане уточнення відповідає тим методологічним і теоретичним підходам, які є у вітчизняній педагогіці.

Практичне значення результатів дослідження

Дисертантом було розроблено та апробовано електронний навчально-методичний SMART-комплекс економічного спрямування, методику формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю, яка спрямована на формування теоретичних економічних знань, практичних умінь та навичок, економічного мислення, набуття здатності до об'єктивного самооцінювання професійних досягнень. Практичне значення мають представлені авторські тестові

завдання для моніторингу знань учнів із використанням локальних і мережових тестових систем; дидактичні матеріали; карти знань, розроблені засобами сучасного програмного забезпечення; завдання для уроків виробничого навчання, матеріали навчальних та позанавчальних заходів (програма гуртка «Economics», завдання для олімпіади, виробничі ситуації). Розроблені навчально-методичні матеріали стали основою методичних рекомендацій для педагогічного персоналу ЗП(ПТ)О «Формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю».

Все це стало підґрунтям для практичної модернізації економічної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю в Україні з урахуванням європейських та світових тенденцій. Запропоновані в дисертації теоретичні та методичні напрацювання можна творчо адаптувати до підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для інших галузей економіки.

Повнота викладення результатів дисертації в опублікованих працях

За темою дисертації опубліковано 28 публікацій (27 одноосібних та 1 колективна монографія, в якій авторці належить розділ «Smart-технології у формуванні економічної компетентності»). Зокрема 3 статті за кордоном, 9 статей у наукових фахових виданнях (педагогічних, економічних), затверджених ВАК України, 7 з яких входять до наукометричних баз, 4 статті у збірниках наукових праць і матеріалах наукових та науково-практичних конференцій, 1 методичні рекомендації, інші – апробаційного характеру. У всіх наукових працях Ліни Анатоліївни відображено сутність і зміст основних положень отриманих результатів виконаного дисертаційного дослідження.

Структура і обсяг дисертації

Дисертаційне дослідження складається з анотації українською та англійськими мовами, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (290 найменування, з яких 13 - іноземними мовами) та 24 додатків на 70 сторінках. Дисертацію ілюстровано 20 таблицями і 20 рисунками. Повний обсяг дисертації 295 сторінок. Основний зміст дисертації викладено на 171 сторінці. Ґрунтовне вивчення джерельної бази, яке здійснила здобувачка, дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота має важливе значення у

сучасних умовах розвитку економіки країни для майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю.

Аналіз змісту дисертаційного дослідження

У *вступі* обґрунтовано актуальність проблеми, доцільність її вирішення, науково коректно сформульовано мету, яка корелюється з темою та конкретизується у завданнях, окреслено предмет і об'єкт дослідження. Проаналізовано сучасний стан окресленої проблеми, виділено невирішені питання, представлено гіпотезу дослідження, охарактеризовано необхідність розв'язання суперечностей, які зумовлюють актуальність дослідження. Авторка відобразила зв'язок роботи з науковими планами та темами, обґрунтувала новизну і практичне значення, представила дані про апробацію отриманих результатів на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. .

Зокрема, у *першому розділі* - «Формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю як проблема професійної педагогіки» - здійснено аналіз досліджуваної проблеми в науковій літературі та педагогічній практиці, конкретизовано суть і структуру економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю. Ліна Анатоліївна розглянула цю проблему не лише з педагогічної, а й з економічної точки зору на мікро- і макрорівнях та простежила її вираження у національних стратегіях розвитку, професійній (професійно-технічній) освіті та промисловості. Авторка влучно зазначає, що сучасний рівень професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю не відповідає запитам роботодавців та сучасним вимогам ринку праці. Ліна Анатоліївна під час дефінітивного та структурного аналізу конкретизувала сутність поняття «економічна компетентність майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю», яку визначила як динамічну комбінацію набутих і засвоєних економічних знань, умінь, навичок, якостей та цінностей, котрі особистість здатна успішно реалізувати в процесі виробничо-господарської, професійної діяльності, раціонально використовуючи виробничі ресурси та технології.

Заслуговує на увагу представлена структура економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю, яка складається з таких компонентів: мотиваційно-ціннісного (інтерес, потреби бажання, мотиви, система моральних цінностей, економічна культура), когнітивного (економічні знання, здібності, навички,

інноваційне економічне мислення), операційно-діяльнісного (досвід, підприємливість, конкурентоздатність), рефлексивно-оцінного (прогнозування, оцінювання економічних результатів).

У другому розділі – «Методичні аспекти формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю» - викладено методику дослідження проблеми, здійснено теоретичне обґрунтування педагогічних умов, спроектовано модель формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників, розкрито методику формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю (на прикладі професії «Електромеханік з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин»).

Викликає суттєвий інтерес у роботі запропонована автором модель формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю у ЗП(ПТ)О, яка відтворює складний взаємозв'язок методологічних підходів, принципів, педагогічних умов, методики, етапів, показників, критеріїв та рівнів сформованості економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю. Ліна Анатоліївна актуалізує необхідність моделювання процесу формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників у фаховій підготовці. Тому дисертантом було теоретично обґрунтовано спроектовану авторську модель формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю у фаховій підготовці, яка складається зі взаємозв'язаних чотирьох блоків: перспективно-цільового, який розкриває мету дослідження на основі взаємопов'язаних факторів впливу (вимог, потреб, стратегій) на процес формування економічної компетентності; методологічного, який складається з обґрунтованих методологічних підходів та загально-дидактичних і специфічних принципів, комплексне поєднання яких дозволяє реалізувати процес формування економічної компетентності з найбільшою ефективністю та доцільністю; змістово-процесуального, що включає структурні компоненти формування економічної компетентності та етапи її формування; аналітико-результативного, який охоплює розроблені критерії, показники та рівні сформованості економічної компетентності учнів. На особливу увагу заслуговує представлене оцінювання, аналіз та коригування результатів процесу формування економічної компетентності майбутніх

електромеханіків із ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин.

Також представлено авторкою методику формування економічної компетентності на прикладі професії 7241 «Електромеханік з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин», яка включає три етапи: організаційно-мотиваційний, процесуально методичний та рефлексивний. Відповідно, обґрунтування організаційно-педагогічних умов, їх реалізація та розроблення авторської методики дають можливість усунути низку виявлених суперечностей та на прикінцевому етапі експериментального дослідження співставити реальний стан із бажаним.

У *третьому розділі* - «Експериментальна перевірка результативності педагогічних умов щодо формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю» - представлено програму експериментальної роботи, описано хід та результати експериментальної перевірки педагогічних умов формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю. Заслуговує уваги те, що у роботі ґрунтовно висвітлено організацію, зміст і методику проведення педагогічного експерименту.

Авторка проводила експериментальне дослідження в чотири етапи: теоретико-аналітичний, діагностично-пошуковий, експериментально-дослідний, підсумково-узагальнюючий. Планування кожного з етапів дисертантом представлено в повному обсязі. Експериментальна методика найбільше вплинула на формування в майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю стійкої мотивації до опанування економічними знаннями, уміннями і навиками.

Схвалюємо підхід Ліни Анатоліївни до вибору критеріїв, показників та рівнів сформованості економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю. Такий підхід дозволив отримати статистичні дані, які засвідчують позитивні зміни у рівнях сформованості економічної компетентності учнів експериментальних груп. Результативність експериментальної методики роботи доведена методами математичної статистики – критерієм Пірсона.

Ґрунтовний і системний аналіз проблеми дослідження дав можливість здобувачці сформулювати достатньо обґрунтовані висновки до розділів та загальні висновки, що відповідають поставленій меті та завданням дослідження, повною мірою відображають результати дослідження та його інноваційність.

Позитивно розцінюємо й те, що відібраний автором практичний матеріал висвітлено у додатках, що суттєво поглиблює сприйняття інформації та частково розкриває навчально-методичне забезпечення експериментальної діяльності Сікораки Ліни Анатоліївни у пошуковому плані, а також характеризує її як практика.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Аналіз рукопису дисертаційної роботи Сікораки Л.А. показав, що вона є системним дослідженням теоретичних і методичних засад формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю ЗП(ПТ)О.

Дисертаційне дослідження відповідає чинним вимогам до кандидатських дисертацій, логіці та послідовності розкриття основних дослідницьких завдань. Назва роботи узгоджується з метою, відповідає змісту теоретичної частини та проведеного експериментального дослідження. Аналіз змісту дисертаційної роботи та автореферату дає підстави стверджувати, що автором визначено понятійний апарат (об'єкт та мета), що дозволило чітко сформулювати завдання. Ці факти переконливо доводять високий науковий рівень Ліни Анатоліївни як грамотного науковця.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

За структурою, змістом та оформленням автореферат дисертації Л.А. Сікораки відповідає вимогам. У тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи теоретичне і практичне значення отриманих дисертантом результатів, вважаємо за необхідне відмітити окремі дискусійні положення та висловити деякі зауваження й побажання до змісту роботи:

1. Дисертант ґрунтовно здійснила аналіз психолого-педагогічних праць вітчизняних авторів із проблеми дослідження. На нашу думку, більш детального висвітлення потребує аналіз зарубіжного досвіду щодо формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників та визначення раціональних ідей для їх запровадження в освітній процес вітчизняних закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Наприклад, у першому розділі окремим підрозділом

- подати зарубіжний досвід формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників.
2. У вступі до дисертації та автореферату доцільно було б, на наш погляд, назвати чинники, які негативно впливають на формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівної галузі.
 3. У дисертації недостатньо представлені оцінні судження автора дослідження в процесі висвітлення концептуальних поглядів науковців. Вважаємо, що варто чіткіше сформулювати ставлення автора до дискусійних питань, розглянутих у процесі вивчення змісту і завдань формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників, а також документів, що регламентують їх професійну підготовку.
 4. У другому розділі опис перспективно-цільового блоку моделі формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю на с.124, 125 переобтяжений надлишковими цитатами авторів щодо питань інноваційного розвитку.
 5. Позитивно, що автор приділив значну увагу теоретичному аспекту розробленої методики (підрозділ 2.3). Проте, робота значно виграла б, якби автор більш ретельно розкрив роль практичного аспекту в формуванні економічної компетентності саме майбутніх електромеханіків із ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин.
 6. Бажано було б у роботі детальніше описати сутність методичних рекомендацій для педагогів закладів професійної (професійно-технічної) освіти щодо формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю.
 7. У загальних висновках на с.223 перелічені методи, форми, технології та засоби розробленої методики, на нашу думку, є надлишковими та переобтяжують текст висновків.

На жаль, рукопис дисертації не позбавлений окремих стилістичних огріхів і русизмів.

Висловлені зауваження та побажання носять, в основному, рекомендаційний характер, а тому суттєво не впливають на високу оцінку роботи. Вони не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження і є приводом для наукової дискусії. Рецензоване

дисертаційне дослідження, безсумнівно, містить значні наукові доробки та нові, раніше не захищені наукові положення. Робота характеризується науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю.

Рецензовану роботу виконано на високому науковому рівні, їй властива оригінальність, актуальність, доступність; усі висновки дисертант чітко і логічно обґрунтувала.

Таким чином, мету і завдання дисертаційного дослідження можна вважати досягнутими. Одержані результати підтверджують наукову компетентність автора як дослідника.

Загальний висновок

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація Сікораки Ліни Анатоліївни «Формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю» зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти є завершеним, цілісним, самостійним науковим дослідженням, яке має теоретичне та практичне значення.

Враховуючи актуальність, новизну, значущість результатів дослідження для теорії та методики професійної освіти, рецензована дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає повністю вимогам пп. 9, 11, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів», що затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015, № 567 від 27.07.2016, №943 від 20.11.2019), а її автор – Сікорака Ліна Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Офіційний опонент

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
заступник директора департаменту
акредитації та моніторингу
Державної служби якості освіти України

Н.О. Величко